

PHILIPS VAN HORN

EN ZIJN TIJD

TENTOONSTELLING

WEERT - 18 MEI / 16 JUNI 1968 - HORN

PHILIPS VAN HORN

EN ZIJN TIJD

Tentoonstelling bij gelegenheid van de herdenking van de sterfdag van Philips van Montmorency, graaf van Horn en heer van Weert, met Lamoraal van Egmont te Brussel onthoofd op 5 juni 1568

WEERT - 18 MEI t/m 5 JUNI 1968 - GEMEENTEMUSEUM

HORN - 8 JUNI t/m 16 JUNI 1968 - GEMEENTEHUIS

Uitgave van het Herdenkingscomité Sterfdag Philips van Montmorency
Weert 1968 Horn

VERANTWOORDING

Deze tentoonstelling vormt een onderdeel van de herdenking van de sterfdag van Philips van Montmorency, graaf van Horn en heer van Weert, onthoofd te Brussel op 5 juni 1568 tesamen met graaf Lamoraal van Egmont. Met het organiseren van deze tentoonstelling beoogt het Herdenkingscomité belangstelling en een verantwoorde kennis bij te brengen omtrent het historisch gebeuren van 5 juni 1568. Voor Weert, Horn en naaste omgeving komt daar als bijzonder doel bij het opwekken van belangstelling en kennis omtrent het eigen verleden.

Bij de opzet van de tentoonstelling moest met diverse factoren worden rekening gehouden zoals de beschikbare ruimte en de medewerking van meerdere musea en instellingen. Deze voorwaarden legden een zekere beperking op bij de inrichting. Waar mogelijk werd dit bezwaar zo goed mogelijk opgevangen. Met name geldt dit voor kunstvoorwerpen in binnen- en buitenland van zeer hoge waarde; in deze gevallen moest worden volstaan met gravures, etsen en foto's.

De expositie omvat 5 onderwerpen:

- A. Graaf Philips van Horn en zijn gemalin Walburgis van Nieuwenaar.
- B. De bezittingen: het graafschap Horn en de heerlijkheid Weert.
- C. De terechtstelling op 5 juni 1568.
- D. Tijdgenoten.
- E. Tijdsbeeld.

Om praktische redenen, het zo goed mogelijk benutten van de ruimte, kon bij de opstelling van het expositie-materiaal niet de systematische indeling van de catalogus worden aangehouden.

Aan al de hoofden en directies van musea en instellingen, die zo bereidwillig waren voorwerpen ter beschikking te stellen, zij hier oprechte dank gebracht.

De tentoonstelling alsook de catalogus werden samengesteld door J. Henskens, conservator van het gemeentemuseum Weert en lid van het herdenkingscomité.

Medewerking verleenden:

Alkmaar, Stedelijk Museum.

Amsterdam, Rijksmuseum

Brussel, Koninklijke Bibliotheek van België.

Chantilly (Frankrijk), Musée Condé.

Delft, Oranje-Nassaumuseum.

Delft, Stedelijk Museum „Het Prinsenhof“.

Dresden (Duitsland), Staatliche Kunstsammlungen.

Gaasbeek (België), Kasteel-Museum.

's Gravenhage, Koninklijk Huisarchief.

's Gravenhage, Koninklijk Penningkabinet.

's Gravenhage, Algemeen Rijksarchief.

's Gravenhage, Bureau v.d. Rijksinspekteur voor Roerende Monumenten.

's Gravenhage, Iconografisch Bureau.

Hamburg (Duitsland), Kunsthalle.

Maastricht, Rijksarchief.

Maastricht, Stadsarchief en -Bibliotheek.

Maastricht, Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap.

Roeulx (België), Château du Roeulx.

Rotterdam, Stichting „Atlas van Stolk“.

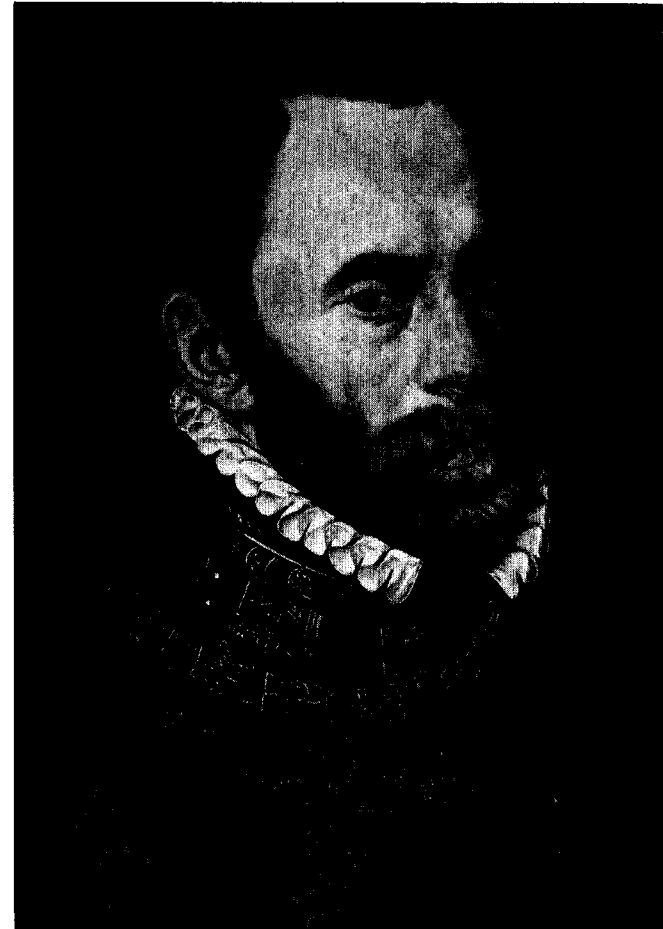
Venlo, Gemeentemuseum.

Voorburg, Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

Weert, Gemeentearchief en -bibliotheek.

Weert, Gemeentemuseum.

Wenen, Österreichische Nationalbibliothek.

Portret van Philips van Montmorency naar Key (Hamburger Kunsthalle)

Catalogus nr. 3

A. GRAAF PHILIPS VAN HORN EN ZIJN GEMALIN WALBURGIS VAN NIEUWENAAR

Philips van Montmorency (± 1524-1568), meer bekend onder de naam Philips van Horne of Horn of ook wel Hoorne, geboren ca. 1524 te Nevele in Vlaanderen, behoort van geboorte niet tot het geslacht Horn. Hij was de zoon van Joseph van Montmorency, heer van Nevele, en van Anna van Egmont. Zijn opvolging als graaf van Horn en heer van Weert is te verklaren

Portret van een graaf van Horne, Guldenvliesridder. Men wil hierin wel eens Philips van Montmorency zien; waarschijnlijk is het echter Jacob III aangezien diens wapen linksboven is aangebracht (voormalige collectie kasteel Nederhemert, verbrand 1945, foto Icon. Bur. Den Haag)

Catalogus nr. 7

doordat zijn moeder na de dood van haar eerste man hertrouwt met Jan van Horn. Dit huwelijk blijft kinderloos en als graaf Jan in 1540 sterft doet hij het graatschap Horn en de heerlijkheid Weert bij testament over aan zijn stiefzoon.

Philips van Montmorency bekleedde belangrijke functies aan het Hof van keizer Karel V en koning Philips II van Spanje. Na 1540 treedt hij als hoveling en „Gentilhomme de la Bouche“ (= kamerheer) in dienst van keizer Karel V; in 1549 wordt hij kapitein van de lijfwacht van Philips II;

van 1555-1560 is hij stadhouder van Gelder en Zutphen; in 1556 wordt hij ridder van het Gulden Vlies; in 1559 volgt zijn benoeming tot Admiraal van de Vloot, lid van de Spaanse Raad van State als superintendent voor de Nederlandse aangelegenheden; in 1560 vertrekt hij naar Spanje doch keert in 1561 terug naar de Nederlanden, waar hij lid wordt van de Nederlandse Raad van State; in 1562 maakt hij mede deel uit van de Liga tegen Granvelle; in 1566 vertrekt hij naar Doornik om te trachten aldaar de orde te herstellen; in september 1567 wordt hij met Lamoraal van Egmont gevangen genomen te Brussel en aldaar op 5 juni 1568 onthoofd; op 23 juni daaropvolgend vindt hij een laatste rustplaats voor het hoogaltaar in de St. Martinuskerk te Weert.

Met zijn dood komt een einde aan het zelfstandig bestaan van het graafschap Horn, dat als onderdeel van het prinsbisdom Luik bij dit gebied wordt gevoegd. Weert, Nederweert en Wesseme geraken met het Overkwartier van Gelder en de overige zuidelijke Nederlanden in de Spaanse invloedssfeer. Philips van Montmorency is een omstreden figuur. Of zijn houding er een is geweest van een strijder voor de vrijheid van de Nederlanden is een vraag, waarover tot op de dag van heden verschil van mening bestaat. Zie hiervoor de biografie: „De graaf van Horne, Filips van Montmorency 1524-1568“ door dr. P. A. M. Geurts, uitgegeven door de Europese Bibliotheek Zaltbommel in opdracht van het Herdenkingscomité sterfdag Philips van Montmorency, Weert 1968 Horn.

Walburgis van Nieuwenaar (1523-1600), gemalin (1546) van Philips van Montmorency. Tesamen met haar schoonmoeder Anna van Egmont, die ook op het kasteel te Weert woonde, veroorzaakt zij in Weert en Nederweert moeilijkheden op godsdienstig gebied door propaganda voor de hervormde religie. Zij hertrouwt in 1578 met haar achterneef Adolf van Nieuwenaar en overlijdt kinderloos op 21 mei 1600 in Utrecht.

1. Portret van graaf Philips van Horn.

Paneel 108,5 × 75 cm.

Kniestuk in borstharnas, driekwart naar rechts gekeerd; rechts zijn helm met pluimen; op het harnas draagt de graaf de ketting van het Gulden Vlies. Dit 1562 (links boven) gedateerde portret is een zestiende eeuwse copie naar een origineel van Antonio Moro. Het jaartal is wellicht overgenomen van het origineel.

Rijksmuseum Amsterdam.

2. Graaf Philips van Horn.

Fotocopie van cat. nr. 1.

3. Graaf Philips van Horn.

Foto van een portret in de Kunsthalle te Hamburg. Vermoedelijk werk uit het atelier van Adriaen Key.

Kunsthalle Hamburg.

4. Graaf Philips van Horn.

Foto van een anoniem schilderstukje (10 × 12,5 cm) in het Musée Condé te Chantilly in Frankrijk. Waarschijnlijk een copie van het schilderij cat. nr. 3.

Musée Condé te Chantilly

5. Walburgis van Nieuwenaar.

Pendant van cat. nr. 4.

Musée Condé te Chantilly

6. Graaf Philips van Horn en gravin Walburgis van Nieuwenaar.

Foto's van portretten in de Osterreichische Nationalbibliothek in Wenen.

Deze portretten (35 × 22,5 cm) (anoniem) op perkament met dekverf geschilderd (laat 16e eeuw) bevinden zich in een album (34 bladen) met portretten van beroemde personen uit de 15e en 16e eeuw.

Osterreichische Nationalbibliothek Wenen

7. Graaf Philips van Horn.

Foto van een anoniem portret (paneel ca. 50 × 40 cm) uit de voorm. collectie kasteel Nederhemert, verbrand in 1945.

Het lijkt twijfelachtig of dit portret inderdaad graaf Philips voorstelt; waarschijnlijk is het graaf Jacob III van Horn (gest. 15-8-1531), aangezien diens wapen linksboven is aangebracht.

Iconografisch Bureau 's Gravenhage

8. Prins Willem van Oranje, graaf Lamoraal van Egmont en graaf Philips van Horn.

Foto's van anonieme paneeltjes (doorsnee ± 10 cm) in de Staatliche Kunstsammlung Dresden.

Staatliche Kunstsammlungen Dresden

9. Graaf Philips van Horn.

Anonieme gravure ± 1626.

Iconografisch Bureau 's Gravenhage

10. Graaf Philips van Horn.

Anonieme gravure met vers van G. Brandt uit Hooft: „Nederl. Historiën“ 1677 en 1703.

Iconografisch Bureau 's Gravenhage

*Portret van Philips van Montmorency
(Nat. Bibl. Wenen, codex min. 17 fol. 14)*

Catalogus nr. 6

11. Graaf Philips van Horn.

Portret-penning (lood, 61 mm.) 1565 door J. Jonghelinck.

Vergrote foto bijgevoegd.

Koninklijk Penningkabinet 's Gravenhage

12. Graaf Philips van Horn.

Portret-penning (brons, 36 mm) 1566 door J. Jonghelinck.

Koninklijk Penningkabinet 's Gravenhage

Portret van Walburgis van Nieuenaar, echtgenote van Philips van Montmorency
(Nat. Bibl. Wenen, codex min. 17 fol. 15)

Catalogus nr. 6

13. Walburgis van Nieuenaar.

Portret-penning (brons, 45 mm.) 1566 door J. Jonghelinck.

Vergrote foto's van vóór- en keerzijde bijgevoegd.

De keerzijde vertoont het nest van een ijsvogel in een fel bewogen zee met op de achtergrond een schip. Het geheel omstraald door een hemellicht, waarin de letters CHRS. Het randschrift luidt: Saevis tranquillus in undis. (Rustig temidden der woelige golven).

Koninklijk Penningkabinet 's Gravenhage

14. Walburgis van Nieuenaar.

Portret-penning (lood, 65 mm., eenzijdig) 1566 door J. Jonghelinck.

Vergrote foto bijgevoegd.

Koninklijk Penningkabinet 's Gravenhage

15. Walburgis van Nieuenaar.

Portret-penning (brons, 36 mm., eenzijdig) 1566 door J. Jonghelinck.

Koninklijk Penningkabinet 's Gravenhage

16. Akte van aanstelling van Philips van Montmorency, graaf van Horn, stadhouder van Gelderland, tot admiraal ter zee door koning Philips II van Spanje, 9 augustus 1559.

Oorkonde met zegel van Philips II.

Algemeen Rijksarchief 's Gravenhage

17. Schrijven van graaf Philips van Horn aan Willem van Oranje, Metz 24 november 1563.

Fotocopie.

Koninklijk Huisarchief 's Gravenhage

18. Akte van bekrachtiging door Philips II van het verdrag tussen graaf Philips van Horn als admiraal enerzijds en de Staten van Holland anderzijds met goedkeuring van hun stadhouder de prins van Oranje over de wederzijdse bevoegdheden in admiraliteitszaken. 30 oktober 1565.

Oorkonde met enigszins beschadigd zegel van Philips II.

Algemeen Rijksarchief 's Gravenhage

B. HET GRAAFSCHAP HORN EN DE HEERLIJKHEID WEERT.

19. Het graafschap Horn en de heerlijkheid Weert ± 1570.

Fotocopie van een gedeelte van een kaart uit de atlas van Christiaan sGrooten (1532-1608).

Koninklijke Bibliotheek Brussel

20. Het graafschap Horn en de heerlijkheid Weert.

Kaart, samengesteld (1968) door het Rijksarchief Maastricht en getekend door J. Passage.

Rijksarchief Maastricht

21. Gezicht op het kasteel te Horn, 1738.

Tekening, pen in zwart, grijs gewassen, 22 × 32 cm., toegeschreven aan Jan de Beyer, doch niet gesigneerd.
Opschrift keerzijde: „kasteel Horne in 't Luyksche 1738”.

Stadsarchief en -Bibliotheek Maastricht

22. Het kasteel te Horn ca. 1850.

Gravure van A. Numans naar een tekening van Al. Schaepkens. 20 × 22 cm.
Opschrift voorzijde: „Château des Comtes de Horne”.

Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap Maastricht

23. Gezicht op het kasteel te Horn ca. 1875.

Lithogravure, niet gesigneerd, ca. 15 × 10 cm.
Opschrift voorzijde: „Château de Hornes”.

Stadsarchief en -Bibliotheek Maastricht

24. Kaart van de stad Weert naar het handschrift van de cartograaf Jacobus van Deventer ± 1550-1565.

Gemeentemuseum Weert

25. Foto van de gedenktafel (familieportret) van graaf Jacob I van Horn en gravin Johanna van Meurs met hun kinderen en met afbeeldingen van de kastelen in Weert en Horn.

Dit schilderij (houten paneel 87 × 94 cm) is herkomstig vanuit het voorm. klooster St. Elisabeth te Nunhem, waar gravin Johanna van Meurs (gest. 1461), echtgenote van graaf Jacob I van Horn (gest. 1488) werd begraven.

Op haar sterfbed had de gravin aan haar gemaal verzocht in Weert de vestiging van een klooster der minderbroeders-observanten te bevorderen. Haar gemaal voldeed aan dit verzoek door bij akte van 1 november 1461 zijn voormalig kasteel „De Aldenborgh” door de minderbroeders-observanten te doen bewonen. Enkele jaren eerder (1455) had hij nabij de stad een nieuw kasteel laten bouwen, dat hij tesamen met het kasteel in Horn op deze gedenktafel liet aanbrengen. Het is dit kasteel te Weert, dat door Philips van Montmorency bewoond werd.

Het schilderij werd in de Franse tijd naar elders vervoerd en bevond zich later in het Kaiser Friedrich Museum in Berlijn, waar het in de jaren 1940-1945 door oorlogshandelingen is verloren gegaan.

Het was vermoedelijk een produkt van de Gelderse school en moet rond 1470 gedateerd worden.

Gemeentemuseum Weert

26. Het kasteel te Weert ± 1470.

Detailfoto van cat. nr. 25.

Gemeentemuseum Weert

27. Het kasteel te Weert 15e-16e eeuw.

Tekening in 1964 naar de afbeeldingen van cat. nrs. 25 en 26 vervaardigd door de Gebrs. Das te Aerdenhout.

Gemeentemuseum Weert

28. Maquette van de stad Weert met kasteel naar de toestand van rond 1700.

Vervaardigd in 1965 door W. J. L. Arts te Weert naar aanwijzingen van de gemeente-archivaris van Weert J. Henkens.

Gemeentemuseum Weert

29. Gezicht op de ruïnes van het kasteel te Weert ca. 1840.

Potloodschets (15 × 20 cm) van Al. Schaepkens.
Opschrift voorzijde: „Château de Weert”.

Het kasteel werd tijdens de Spaanse Successie-oorlog (1701-1715) in 1702 totaal verwoest.

Stadsarchief- en -Bibliotheek Maastricht

30. Gezicht op de ruïnes van het kasteel te Weert 1841.

Steendruk (13 × 8 cm) door J. J. F. Janssen.

Gemeentemuseum Weert

31. Daalder (zonder jaartal) van het graafschap Horn, geslagen te Weert ca. 1565 door graaf Philips van Horn.

Vergrote foto's van vóór- en keerzijde bijgevoegd.

De voorzijde vertoont de wapens van Montmorency en Horne. Op de keerzijde St. Martinus te paard, zijn mantel delend met de gehurkte bedelaar; onder: het wapen van Weert, een keper.

Vermoedelijk is te Weert de muntslag uitgeoefend van de 14e-16e eeuw, doch telkens met tussenpozen. Graaf Philips is vermoedelijk vrij laat begonnen met muntslag n.l. kort na 1560 en waarschijnlijk reeds vóór 1567 geëindigd. De omvang van de aanmuntingen is gering geweest.

Koninklijk Penningkabinet 's Gravenhage

32. Halve daalder (zonder jaartal) van het graafschap Horn, geslagen te Weert ca. 1565 door graaf Philips van Horn.

Vergrote foto's van vóór- en keerzijde bijgevoegd.

Koninklijk Penningkabinet 's Gravenhage

33. Schelling (zonder jaartal) van het graafschap Horn, geslagen te Weert ca. 1565 door graaf Philips van Horn.

Vergrote foto's van vóór- en keerzijde bijgevoegd.

Koninklijk Penningkabinet 's Gravenhage

34. Reglement door graaf Philips van Montmorency uitgevaardigd voor de 3 schutterijen van Weert. Weert 12 maart 1541.

Afschrift (niet gezegeld en niet ondertekend) op perkament.

Gemeente-archief Weert

35. Schadeloosbrief vanwege Anna van Egmont en Philips van Montmorency ten gunste van hun onderdanen van Weert en Nederweert i.v.m. mogelijke opvolgingstwisten, waarbij hen tevens enkele voorrechten worden verleend. Weert 27 januari 1541.

Oorspronkelijk stuk, ondertekend door Anna van Egmont en Philips van Montmorency; het zegel ontbreekt.

Gemeente-archief Weert

Catalogus nr. 33

36. Privilege, waarbij Philips van Montmorency en zijn moeder Anna van Egmont aan de ingezetenen van Weert beloven zich te houden aan de privileges, die de stad Weert van ouds bezit. Weert 20 jan. 1541.

Afschrift op perkament in een privilegeboek met perkamenten band. Het origineel is niet meer aanwezig.

Gemeente-archief Weert

37. Schadeloosbrief vanwege Philips van Montmorency ten gunste van zijn onderdanen van Weert inzake een som van 10000 carolusguldens, welke zij hem hadden voorgesloten. Mei 1562.

Oorkonde (enigszins beschadigd) met handtekening van Philips van Horn; het zegel ontbreekt.

Gemeente-archief Weert

38. Proclamatie, waarin schout, burgemeester, schepenen en raad der stad Weert bekend maken, dat Philips van Montmorency aan de stad 3 vrije paardenmarkten heeft geschonken. 27 september 1563.

Op het stuk de wapens van Montmorency, Horn en Weert.

Gemeente-archief Weert

39. „Histoire Généalogique de la Maison de Hornes” door M. F. V. Goethals. Brussel 1848.

Gemeente-archief Weert

Grafsteen van Philips van Montmorency in de St. Martinuskerk te Weert
(Foto A. Sribos Weert)
Catalogus nr. 45

C. DE TERECHTSTELLING OP 5 JUNI 1568.

40. Register van sententien (1568-1572) door de Raad van Beroerten, door Provinciale Hoven en andere gerechten gewezen ter zake van de troebelen, tevens bevattend het doodvonnis van Philips van Horn, 4 juni 1568.

Handschrift.

Algemeen Rijksarchief 's Gravenhage

41. Testament van graaf Philips van Horn, gemaakt op de dag vóór zijn terechstelling, 4 juni 1568.

Copie, gemaakt naar het origineel, dat niet meer aanwezig is. Het testament is naar deze copie gepubliceerd door Jhr. Mr. J. K. J. de Jonge in: „Het Nederlandsche Rijksarchief”, deel I, 's Gravenhage 1857, pag. 167-170.

Algemeen Rijksarchief 's Gravenhage

42. Onthoofding van de graven Egmont en Horn op het marktplein te Brussel op 5 juni 1568.

Anonieme gravure.

Philips knielt neer op het schavot, omgeven door piekeniers, die ook de aangrenzende straten hebben afgezet. Links op het schavot ligt onder een laken met opschrift „Egmont” het lijk van de reeds terechtgestelde graaf van Egmont.

Atlas van Stolk Rotterdam

43. Onthoofding van de graven Egmont en Horn op het marktplein te Brussel op 5 juni 1568.

Anonieme gravure uit de 16e eeuw.

De bovenste helft der prent vertoont in twee verschillende tafereelen de onthoofding der beide graven. In de onderste helft links het portret van Egmont, rechts dat van Horn; in het midden de tentoonstelling der kisten, omgeven door militairen.

Atlas van Stolk Rotterdam

44. De tentoongestelde lijken van de onthoofde graven Egmont en Horn. Potloodtekening (9,5 X 15 cm) door Louis Gallait (19e eeuw).

Gemeente-museum Weert

45. Grafsteen van Philips van Horn in de St. Martinuskerk van Weert (foto P. J. L. Petit, Weert).

Deze grafsteen (van de beeldhouwer Adolph Balat uit Namen) werd in 1841 aangebracht en bestaat uit zwart en wit marmer met de wapens van Montmorency en Horn en met een Latijnse tekst in koperen letters. De vertaling der tekst luidt:

Hier ligt

Philips van Montmorency,

Beroemde Graaf van Horne,

Heer van Weert, Altena, Nevele,

Cortessem, Bocholt en Breughel.

Erfvoogd van het Land van Thorn, Ridder

van het Gulden Vlies, Zeevoogd enz. enz.

De 5e juni 1568 te Brussel

op bevel van de Hertog van Alva

onthoofd, herwaarts

gebracht en begraven de 23e juni

van hetzelfde jaar.

Gemeente-museum Weert

46. „De dood van de Graaven Egmond en Hoorne versierd met vertooningen door T. Asselyn”.

Treurspel, uitgegeven te Amsterdam 1685.

Gemeente-archief Weert

D. TIJDGENOTEN

KAREL V (1500-1558). Aartshertog van Oostenrijk, hertog van Bourgondië, koning van Spanje, keizer van het Rooms-Duitse Rijk (1519-1556).

Zoon van aartshertog Philips de Schone en van Joanna van Castilië. Zijn geestelijke vorming dankt hij aan de Utrechtse kanunnik Adriaan Florisz. Boyens, de latere Paus Adriaan VI. Hij tracht de uitbreiding van het Protestantisme in Duitsland te beletten en roept daartoe in 1521 de Rijksdag te Worms bijeen, waar Luther in de rijksban wordt geslagen, doch moet in 1555 de godsdienstvrede van Augsburg toestaan. Wordt heer van alle Nederlandse gewesten (verwerft 1523 Friesland, 1528 Overijssel en Utrecht, 1536 Groningen en Drente, 1543 Gelre); doet in 1555 afstand van de regering over de Nederlanden en Bourgondië, 1556 over Napels en Sicilië ten behoeve van zijn zoon Philips II en draagt in 1556 het bewind over Duitsland over aan zijn broer Ferdinand I. De machtigste vorst uit het Huis Habsburg. Ook tengevolge van de geweldige uitbreiding van het Spaanse bezit in de Nieuwe Wereld wordt van zijn rijk getuigd, dat daarin „de zon nooit onderging”.

47. Karel V.

Gravure (51,5 × 36,8 cm) door Aeneas Vico 1550.

Borstbeeld naar links gewend in ovaal met Latijns randschrift. Het ovaal is geplaatst tegen een Dorisch front; op de zuilen de spreuk van Karel V PLUS ULTRA. Met veel bijwerk, betrekking hebbend op de oorlogen in Duitsland en Tunis.

Atlas van Stolk Rotterdam

WILLEM I VAN ORANJE, ook genaamd WILLEM DE ZWIJGER (Dillenburg 1533 - Delft (1584).

Van geboorte geen Nederlander; zijn ouders zijn de Duitse vorsten Willem de Rijke en Juliana van Stolberg. In 1533 zijn zij nog katholiek; hun zoon is na een plechtige hoogmis in de kerk te Dillenburg gedoopt. Later gaan zij over tot het Lutheranisme zodat Oranje aanvankelijk een Lutherse opvoeding krijgt. Zijn latere vorming geniet hij aan het hof van de gouvernante Maria van Hongarije, waar hij een katholieke opvoeding ontvangt. In 1567 gaat hij over tot het Calvinisme.

Van zijn neef René van Châlons erft hij in 1544 het prinsdom Oranje en enige bezittingen in de Nederlanden; hij vertrekt naar de Nederlanden, waar hij te Brussel en Breda verblijft. Krijgt zeer eervolle opdrachten in de diplomatie en de krijgsdienst van Karel V. In 1555 ontvangt hij de Orde van het Gulden Vlies en Philips II benoemt hem tot stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht en lid van de Raad van State. Komt in verzet tegen het regeringssysteem van Philips II en leidt de oppositie tegen Granvelle. Weigert de eed van trouw aan Philips II te hernieuwen en neemt in 1567

bij de komst van Alva de wijk naar het buitenland. Organiseert de tegenstand tegen de Spaanse regering in de noordelijke provinciën en sluit in 1579 de Unie van Utrecht tussen de noordelijke provinciën als antwoord op de Unie van Atrecht, die al de katholieke provinciën in het zuiden verenigt, waardoor een scheuring ontstaat tussen noord en zuid.

Nadat reeds in 1582 een mislukte aanslag op zijn leven is gepleegd, valt hij in 1584 als slachtoffer van de moordaanslag door Balthazar Gerards.

Was achtereenvolgens gehuwd met Anna van Buren, Anna van Saksen, Charlotte de Bourbon en Louise de Coligny.

Buitengewoon groot als staatsman, minder als veldheer. Man van brede opvattingen, voorstander van een verdraagzame godsdienstpolitiek. Reeds tijdens zijn leven door het volk „Vader des Vaderlands” genoemd.

48. Prins Willem van Oranje.

Doek (125 × 100 cm) door M. J. van Mierevelt.

Portret (op latere leeftijd) in tabberd met kalot voor een zwaar gedrapeerd gordijn. Hij draagt een kleed met molensteenkraag en een brede mantel met geborduurde motieven. Op de tafel aan de rechterzijde ligt een briefje met in het Grieks de tekst: O Zeus moge de stichter van dit

lijden U niet verborgen blijven.

Volgens het latijns opschrift aan de rechterzijde is het portret geschilderd door Michiel van Mierevelt naar een origineel van Cornelis Visscher.

Rijksmuseum Amsterdam (in bruikleen bij Oranje-Nassau-museum Delft)

49. Prins Willem van Oranje.

Gravure (42,5 × 30 cm) door Willem Jacobsz. Delft 1624 naar het door Cornelis Visscher geschilderd portret. (zie cat. nr. 48).

Borstbeeld naar rechts gewend in ovaal met latijns randschrift en in vierhoekige omlijsting. De prins draagt een harnas en is blootshoofds. Onder het ovaal een 5-regelige latijnse tekst.

Atlas van Stolk Rotterdam

50. Prins Willem van Oranje.

Gravure (27,1 × 18,8 cm) door Hendrick Goltzius 1581.

Kniestuk, naar rechts gewend, in ovaal met latijns randschrift en zinnebeeldig randwerk met bovenaan zijn wapen. De prins draagt een borstkuras; helm en handschoenen liggen naast hem op tafel; in de rechterhand de commandostaf. In het randwerk onderaan rechts onder het ovaal de ijsvogel bij zijn nest met de spreuk: SAEVIS TRANQUILLUS IN UNDIS (rustig temidden der woelige golven). Onder het ovaal een cartouche met 4-regelig latijns opschrift.

Atlas van Stolk Rotterdam

CHARLOTTE DE BOURBON (1546-1582). Charlotte de Bourbon wordt door haar vader op jeugdige leeftijd voor het kloosterleven bestemd en in 1559 tegen haar zin gewijd tot abdis van Jouarre. In 1572 wijkt zij uit naar Frederik van de Paltz, waar zij overgaat tot de hervormde godsdienst. In 1572 ontmoet zij Willem van Oranje, die haar in 1574 een huwelijksaanzoek doet. Zij weifelt lang met haar beslissing daar diens 2e vrouw Anna van Saksen nog leeft. Hervormde predikanten stellen haar echter gerust en op 12 november 1575 wordt in de St. Catharinakerk van Den Briel het huwelijk voltrokken; de wettigheid van het huwelijk wordt betwist wegens de kloostergeloften van de bruid, de gebrekkige scheiding van de prins en het ontbreken van de toestemming van Charlotte's vader.

Charlotte was zeer gehecht aan haar gemaal en sterft in 1582 te Antwerpen, uitgeput van de zorgen, die zij wekenlang aan de prins had gegeven na de mislukte aanslag van Juan Jauregui.

51. Charlotte de Bourbon.

Gravure (27,6 × 18,8 cm) door Hendrick Goltzius 1581.

Pendant van een portret van Willem van Oranje (cat. nr. 50).

Kniestuk, naar links gewend, in ovaal met latijns randschrift. Het ovaal is omgeven door zinnebeeldig randwerk, waarin bovenaan haar wapen. Onder het ovaal een cartouche met 4-regelig latijns opschrift.

Atlas van Stolk Rotterdam

GRAAF LAMORAAL VAN EGMONT (1522-1568). Door Karel V in 1553 verheven tot prins van Gavere; sedert 1546 ridder van de Orde van het Gulden Vlies. Tijdelijk gouverneur van Luxemburg 1552; bevelhebber der lichte ruitery (veldslagen bij St. Quentin 1557 en Grevelingen 1558); in 1559 stadhouder van Vlaanderen en Artois en lid van de Raad van State. Met Oranje, Horn en Bergen leidt hij de oppositie tegen Granvelle. Afgezant van de Raad van State naar Madrid 1565 om op hervormingen in het bestuur aan te dringen. Weigert in 1566-1567 de zijde van het verzet te kiezen. Alva neemt hem op 9 september 1567 met Horn gevangen; op 5 juni 1568 te Brussel onthoofd en bijgezet te Zottegem in België.

52. Graaf Lamoraal van Egmont.

Tapijtwerk (52 × 41 cm), genaamd „Savonnerie”. Brussels werk uit de 16e eeuw.

Kasteel-museum Gaasbeek

53. Graaf Lamoraal van Egmont.

Paneel (28 × 21 cm) zonder jaartal, toegeschreven aan Adriaen Thomasz. Key, 16e eeuw.

Stedelijk Museum Alkmaar

54. Graaf Lamoraal van Egmont.
Gravure door H. Jacobsz. 1618.
Iconografisch Bureau 's Gravenhage

55. Graaf Lamoraal van Egmont.
Anonieme gravure uit Hoofd: „Nederl. Historiën” 1677 en 1703 met vers van G. Brandt.
Iconografisch Bureau 's Gravenhage

56. Renversaalbrief van graaf Lamoraal van Egmont voor de Grafelijkheidsrekenkamer te 's Gravenhage. 8 februari 1548.
Oorkonde met het zegel van de graaf in zeer fraaie staat.
Algemeen Rijksarchief 's Gravenhage

57. Brief van graaf Lamoraal van Egmont aan Willem van Oranje. Brussel 1 juli 1561.
Fotocopie.
Koninklijk Huisarchief 's Gravenhage

58. Brief van graaf Lamoraal van Egmont aan Willem van Oranje. Brussel 15 november 1561.
Fotocopie.
Koninklijk Huisarchief 's Gravenhage

59. Brief van graaf Lamoraal van Egmont aan „L'Empereur”. Brussel september 1566.
Fotocopie.
Koninklijk Huisarchief 's Gravenhage

PHILIPS II (1527-1598), Koning van Spanje 1556-1598.

Zoon van keizer Karel V. Reeds in 1543 vertrouwt de keizer, die naar Italië vertrekt, hem het bestuur toe van het koninkrijk. Op 1 april 1549 houdt hij zijn Blyde Intrede te Brussel, waar hij door de Staten-Generaal wordt ontvangen. In de loop van de volgende maanden wordt hij als hertog van Brabant en graaf van Vlaanderen ingehaald. In 1555 verkrijgt hij de heerschappij over de Nederlanden en in de volgende jaren erft hij Spanje en de Spaanse bezittingen in Italië en Amerika. Hij is een koel en zwijgzaam man, op en top Spanjaard, overtuigd van de verhevenheid van zijn koningschap. Hem ontbreekt de takt van zijn vader om door geven en nemen de

aanhankelijkheid van zijn Nederlandse dienaren te winnen. In 1559 gaat hij teleurgesteld en verbitterd terug naar Spanje. Zijn halfzuster Margaretha van Parma wordt als landvoogdes der Nederlanden aangesteld; naast haar komt de Consulta of Achterraad van Granvelle, Viglius en Berlaymont, waarin de belangrijkste besluiten genomen worden. Steil houdt hij vast aan de beginselen van het monarchaal absolutisme en niet minder steil aan de beginselen van het katholicisme. Hij laat 18 nieuwe bisdommen oprichten in de Nederlanden en versterkt de inquisitie, welke hij als politiek middel gebruikt. Door hard centralisme tegen de vrijheidslevende Nederlanden verliest hij het noordelijk deel van de nederlandse gewesten (1568-1648).

60. Philips II van Spanje

Burijgravure (34,2 × 23,7 cm) door Hiëronymus Wierix 1586.

Borstbeeld, iets naar rechts gewend, in met bont afgezette kleding; het Gulden Vlies aan een lint en een hoge hoed op het hoofd. Onder de prent een 2-regelige latijnse tekst en het jaartal 1586.

Atlas van Stolk Rotterdam

61. Philips II van Spanje

Zilveren portret-penning (37 mm) door G. P. Poggini 1570.

Koninklijk Penningkabinet 's Gravenhage

ALVA. Ferdinand Alvarez de Toledo, hertog van Alva (1507-1582).

Spaans veldheer en staatsman, die in dienst van Karel V de Fransen, Turken en de Protestanten bestrijdt. In 1538 wordt hij opperbevelhebber en belast met de opvoeding van prins Philips. Vanaf 1556 verschijnt hij aan de zijde van Philips II en begint zijn eigenlijke loopbaan. In 1567 zendt Philips II hem naar de Nederlanden om de schuldigen aan de beeldenstorm te bestraffen. Zijn landvoogdij (1567-1573) is berucht geworden door zijn tyrannieke maatregelen („Bloedraad”, terechtstelling van o.a. Egmont en Horne, nieuwe belastingen o.a. de 10e penning, meedogenloze tuchtiging van opstandige steden). Deze harde maatregelen worden hem niet door wreedheid ingegeven maar door plichtsgevoel tegenover zijn koning. De haat der bevolking tegen Alva keert zich tegen zijn meester Philips II; de opstand der Geuzen breekt uit. Alva valt in ongenade en wordt teruggedroeven (1573). In 1580 wordt hij belast met de verovering van Portugal; enkele dagen na de inname van Lissabon sterft hij (1582).

62. De hertog van Alva.

Paneel (56,5 × 66 cm).

Contemporain portret, vermoedelijk een copie naar dat door Willem Key.

Stedelijk Museum „Het Prinsenhof” Delft

63. De hertog van Alva.

Portret-penning (30 mm), zilververguld met oog en ring door onbekend medailleur 1571.

Koninklijk Penningkabinet 's Gravenhage

GRANVELLE. Antoine Perrenot de Granvelle (1517-1586). Bourgondisch staatsman, 1538 bisschop van Atrecht, 1550 staatssecretaris en rijkszegelbewaarder, 1561 aartsbisschop van Mechelen en kardinaal. Vertrouwd raadgever van Karel V en Philips II, wiens gevoelens en zin voor absolutisme hij volkomen deelt. Na het vertrek van Philips II naar Spanje (1559) de eigenlijke regeerder der Nederlanden onder de landvoogdes Margaretha van Parma. Hij is het volmaakte type van de absolutistische minister, die in de Staat enkel de vorst ziet. De haat tegen hem in de Nederlanden, de misprijzende onverschilligheid, waarmede hij dit gevoel betaald zet en het verzet van de nederlandse hoge adel tegen zijn overheersende invloed nopen Philips II hem in 1564 uit de Nederlanden terug te roepen. Van 1571-1575 is hij onderkoning van Napels en sinds 1579 te Madrid raadgever van de koning.

64. Antoine Perrenot de Granvelle.

Burijgravure (40,3 × 28,6 cm) door Lambert Suavius.

Koninklijke Bibliotheek Brussel

65. Antoine Perrenot de Granvelle.

Portret-penning (zilver, 74 mm., eenzijdig) door J. Jonghelinck 1567.

Koninklijk Penningkabinet 's Gravenhage

VIGLIUS d'AYTTA (1507-1577). Geleerd humanist en uitmuntend jurist, geboren in Friesland. In 1541 benoemd tot lid van de Privé Raad en in 1543 tot lid van de Grote Raad te Mechelen, in 1549 voorzitter van de Privé Raad en Groot Zegelbewaarder; verder meester der Rekwesten in Holland, kanselier van de Orde van het Gulden Vlies en lid van de Consulta. In de Raad van State maakt Viglius deel uit van de ultra-royalistische minderheid. In 1576 aangehouden wegens verraad doch gered door de aankomst van Don Juan van Oostenrijk, sterft echter zeven dagen na de aankomst van de landvoogd en wordt bijgezet in de St. Bavo.

66. Viglius d'Aytta.

Burijgravure (16,8 × 11,5 cm) door Philips Galle.

Koninklijke Bibliotheek Brussel

Floris van Montmerency

Catalogus nr. 69

MARGARETHA VAN PARMA (1522-1586). Onwettige dochter van keizer Karel V, huwt in 1538 met Ottavio Farnese, hertog van Parma en Piacenza. Als Philips II in 1559 de Nederlanden verlaat, benoemt hij haar tot landvoogdes (1559-1567). Zij moet handelen naar het advies van haar drie raadsheren Granvelle, Berlaymont en Viglius (de Consulta); Granvelle wordt haar politieke leidsman. Daar zij enkel in functie is om de rechtstreekse tussenkomst van Spanje te verbergen, is haar taak zeer moeilijk, want zij beschikt niet over voldoende politiek inzicht om de diepere oorzaken van de ontevredenheid tegen de inquisitie en het Spaanse despotisme te begrijpen

noch om deze oorzaken in de ogen van de koning te rechtvaardigen. Niet-tegenstaande haar protest zendt Philips II, die het verzet tegen zijn politiek voorgoed wil breken, in 1567 de hertog van Alva aan het hoofd van Spaanse troepen naar Nederland. Margaretha vraagt ontslag en trekt zich terug in Italië, waar zij in 1586 overlijdt.

67. Margaretha, hertogin van Parma.

Paneel (68 × 60 cm), gerestaureerd werk uit het atelier van Antonio Moro.

Afgebeeld met een diadeem, rijk bezet met paarden, waarvan de glans enigszins wordt getemperd door een doorzichtige het hoofdhaar bedekkende en tot over de schouders afhangende sluier. De oorbellen en de over de hoog sluitende kraag hangende halsketting bestaan eveneens uit parels.

Stedelijk Museum „Het Prinsenhof” Delft

68. Margaretha, hertogin van Parma.

Portret-penning (zilver 57 mm) door J. Jonghelinck 1567.

Koninklijk Penningkabinet 's Gravenhage

FLORIS VAN MONTMORENCY, heer van Montigny. Broer van Philips van Montmorency, geboren na 1524. Wordt in 1566 met Bergen naar Spanje gezonden om Philips II tot matigheid en toegevendheid aan te sporen. Na een geheim doodvonnis wordt hij in 1570 in de kerker van Simancas gewurgd.

69. Floris van Montmorency.

Gravure van H. Jacobsz. 1618.

Iconografisch Bureau 's Gravenhage

70. Handtekeningen van enige voorname personen uit het eerste tijdvak van de opstand tegen Spanje.

Uit: „Algemene Geschiedenis des Vaderlands” door Dr. J. P. Arend, deel II 1859.

Gemeente-archief Weert

E. TIJDSBEELD

71. Zinneprent op de slag bij St. Quentin 1557.

Anonieme ets.

De slag bij St. Quentin in 1557 vond plaats tijdens de oorlog van Frankrijk (Hendrik II) tegen Spanje (Philips II) en eindigde in een overwinning voor Spanje. Ook de graven Egmont en Horn namen aan de strijd deel.

Atlas van Stolk Rotterdam

72. 6 Prenten, voorstellende het begin en het einde van de plechtige optocht op 29 december 1558 bij gelegenheid van de begrafenis van keizer Karel V.

16e Eeuwse etsen van Johannes en Lucas van Doetechum. De gehele serie omvat 34 prenten.

Atlas van Stolk Rotterdam

73. Geuzenpenning 1566.

Zilververgulde penning (21 × 25 mm) met oog en ring door J. Jonghelinck.

Geuzenpenning: de door de Verbonden Edelen en later ook meer algemeen gedragen penning voorkomende in verschillende vormen, veelal om de hals gedragen met een bedelnapje.

Koninklijk Penningkabinet 's Gravenhage

74. Rekenpenning in 1579 geslagen bij het afbreken van de vredesonderhandelingen tussen Spanje en de Nederlanden.

Zilver (30 mm) door G. van Bylaer.

Vergrote foto's van vóór- en keerzijde bijgevoegd.

Aan de voorzijde ziet men de strijd tegen de Spanjaarden en de woorden: „Praestat pugnare pro Patria; het randschrift rond de onhoofde lichamen van Egmont en Horn op de keerzijde luidt: „Quam simulata pace decipi”. De vertaling van beide teksten luidt: „Het is beter voor het Vaderland te strijden / dan door geveinsde vrede misleid te worden”.

Koninklijk Penningkabinet 's Gravenhage

75. Penning op de moord op de Prins van Oranje 1584

Zilver (60 mm), geslagen door G. van Bylaer op last van de Staten van Holland.

Koninklijk Penningkabinet 's Gravenhage

Zilveren Rekenpenning - Dordrecht 1579 - graveur Gerard van Eijlaer
 Het is beter voor het vaderland te strijden dan door geveinsde vrede misleid te worden
 Catalogus nr. 74

Catalogus nr. 74

76. Spotprent op het katholicisme met afbeelding van de hoofden van Egmont en Horn.

Anonieme gravure op 2 bladen, ca. 1550-1600.

Midden in de prent de woorden: „Moer moer de Werrelt is in Roer”. In de rechterbovenhoek een bijenkorf (de roomse kerk), waarbij een monnik als wachter zit, die op een hoorn blaast. Daaronder „de swarte Constapel” (de duivel), die aangespoord door een paar roomse geestelijken, drie kanonnen laadt. De eerste braakt aflaten, missen enz. uit, de tweede boeien, stroppen, galgen enz., de derde Engels buskruit, Bourgondische en Franse pistolen enz. Op de kanonnen is een galg met rad opgericht; er naast onderaan de Babylonische hoer op een zeshoofdig monster, haar gaven uit een beker uitgietend over een 4-tal zwijnen, met pauselijke kroon, kardinaalshoed, bisschopsmijter en monnikskap getooid, terwijl meer naar het midden de paus met zijn gevolg te paard op de Naakte Waarheid aanrent, die links op een steen staat, waarop het kruis van Christus is opgericht. In de rechterhelft een boom, waaraan o.m. de hoofden van Egmont en Horn. Tussen de boom en de bijenkorf een allegorische voorstelling waar Rome en aanhangers worden voorgesteld terwijl een monnik met een blaasbalg het vuur aanblazend een basiliskenei uitbroedt. Op een berg naast de wereldbol kroont de duivel de paus. Boven de wereld zit satan op een kruis. Links naast de Naakte Waarheid staan enige schapen, „de Kudde Christi”, weidend aan de zoete waterbeken. Boven de waarheid een berg, waarop Christus door de duivel wordt bekoord. In de linkerhelft der wereldbol bloeit de ware wijnstok. Naar links bovenaan wordt tussen de graven Oranje, Egmont, Horn e.a. een schip op wielen door leeuwen voortgetrokken. Het schip is de plaats, waar de christelijke prinsen zijn vergaderd; de leeuwen zijn Concordia (eendracht), Justitia (rechtvaardigheid) en Vigilantia (waakzaamheid). Een engelenkopje in de linkerbovenhoek blaast wind in de zeilen.

Atlas van Stolk Rotterdam

77. Spotprent op de katholieke kerk met afbeelding van Granvelle.
Anonieme gravure.
Deze spotprent is gebaseerd op het bijbelverhaal van de schaapstal.
Atlas van Stolk Rotterdam
78. Zinneprent op de vervolging der kerk.
Anonieme ets ca. 1550-1600.
Rechts boven de tekst: „L'Eglise de Christ". De kardinaal van Lotharingen (Charles de Guise) en de kardinaal van Mechelen (Granvelle) schieten kanonnen af, die door satan geladen worden en gericht zijn op een reeds half verwoeste toren, waarachter een kerk. Uit de kerk vluchten „die Kinder Gottes".
Atlas van Stolk Rotterdam
79. Spotprent op de Roomse Kerk.
Anonieme gravure ca. 1550-1600.
Aan de ene zijde van een weegschaal staan Luther, Calvijn, Hus en andere hervormers, die aan hun kant de bijbel op de weegschaal hebben gelegd, aan de andere zijde de Paus, omgeven door kardinalen e.a. De pauselijke kroon en sleutels, een boek en een celebriër op de schaal blijken te licht tegenover de bijbel, ofschoon een tweede monnik zijn best doet de schaal omlaag te drukken.
Atlas van Stolk Rotterdam
80. Spotprent op de H. Mis.
Anonieme gravure ca. 1550-1600.
Twee hervormers zijn bezig een boom, waaraan allerhande kerksieraden hangen, om te halen. Een paus en een monnik beijveren zich de boom te ondersteunen.
Atlas van Stolk Rotterdam
81. De beeldenstorm in 1566.
Ets van Jan Luyken.
Atlas van Stolk Rotterdam
82. Zinneprent op Alva's tyrannie.
Anonieme gravure, uitgegeven door J. P. Vennius, Middelburg 1622.
Links Alva op een gebeeldhouwde zetel, terwijl de hemel daarboven met allerlei wapentuig is gedrapeerd; aan zijn voeten ligt een Christusbeeld. Granvelle, die naast Alva staat, blaast hem wraak en moordlust in het oor,

terwijl satan, achter hem staande, gereed is hem met een keizerskroon en Granvelle met een tiaar te kronen. Aan Alva's linkerzijde staan Juan de Vargas, Loys del Rio, de bisschop van Yperen, Broer Cornelis (van Brugge). De maagden der 17 provinciën liggen geketend voor hem geknield, terwijl hij het eind der keten in zijn hand heeft. Achter hem een vijftal mannen met hoeden op (de Adel) en enige leden der Staten, die volgens het vers „gantsch verstaect" staan en dan ook geen voeten hebben, maar wier lichamen op staken rusten. Door een booggewelf ziet men het stadhuis en plein te Brussel, waarop het schavot voor de heren van Batenburg en dat voor Egmont en Horn, door een menigte volks omgeven. Op de voorgrond van dit plein een vijver met bloed, waarin Margaretha van Parma met een net vist. Aan weerszijden op de achtergrond verschillende martelingen en voltrekkingen van vonnissen. Op de voorgrond der plaat verscheurde privilegiën en de weggeworpen bijbel.

Atlas van Stolk Rotterdam

83. Allegorie op het schrikbewind van de hertog van Alva.
Paneel (64 X 83 cm). Werk van Dirck van Deelen 1605-1671.
Dit schilderij met op de achtergrond de onthoofding van de graven Egmont en Horn is een vrije navolging van J. P. Vennius' prent van 1622 (cat. nr. 82). Alleen is de kleding wat gemoderniseerd en is de scène iets minder gruwelijk voorgesteld.
Stedelijk Museum „Het Prinsenhof" Delft
84. Spotprent op de Spaanse inquisitie.
2 Etsen van C. Decker ca. 1550-1600.
Atlas van Stolk Rotterdam
85. Spaanse tyrannie in Nederland.
Anonieme etsen ca. 1600.
Serie van 18 afbeeldingen van wreedheden door de Spanjaarden gepleegd tussen 1566 en 1597 o.a. de gevangenneming en onthoofding van de graven Egmont en Horn.
Atlas van Stolk Rotterdam
86. Zinneprent op het ombrengen der hervormden.
Anonieme 16e eeuwse tekening.
Op de voorgrond een grote steen met brandstapel, waarop een vrouw, door een stralenkrans omgeven, terwijl engelen in de hemel gereed staan haar te kronen en Jezus, op de wolken gezeten, zijn armen uitstrekt om haar te ontvangen. Links is een man bezig haar met ketenen aan een staak vast te maken, terwijl rechts een man hout aandraagt en een andere persoon

haar een kruis voorhoudt. Links een fornuis met folterwerktuigen; op de achtergrond verschillende martelingen.

Atlas van Stolk Rotterdam

87. Gulden Vliesketen.

Foto van de Vliesketting in het bezit van Z.D.H. de Prins de Croy-Roelx in België.

Deze foto toont het klassiek model van de ketting, zoals zij gedragen werd van de stichting van de orde af in 1430. Zij is gevormd uit twee soorten schakels, die met kleine ringen aan elkaar bevestigd zijn; de ene stellen twee Bourgondische vuurslangen voor, de andere de daarbij behorende vuursteen, bewerkt met email, waaruit vonken springen. Beide motieven zijn ouder dan de stichting van de orde en zijn persoonlijke emblemen van Philips de Goede. Aan deze ketting hangt met een ring bevestigd het specifiek motief van de orde, het Gulden Vlies, de vacht van een ram, element ontleend aan de geschiedenis van de Argonauten, pas later geïnterpreteerd als de schapenvacht van het bijbelverhaal van Gideon.

Gulden Vlies: ridderorde door Philips de Goede in 1430 te Brugge ingesteld bij gelegenheid van zijn huwelijk met Isabella van Portugal. Werd slechts aan vorsten en edelen van de hoogste rang verleend, die alleen voor een eigen Kapittel mochten terecht staan. Later gesplitst in een Spaanse en Oostenrijkse tak en dan ook wel verleend aan lagere adel en burgerlijke personen.

Op het 22e Kapittel in 1556 te Antwerpen gehouden wordt Philips van Montmorency als 224e ridder gekozen.

Kasteel le Roeulx België

88. Afkondiging van de Vrede van Munster op 5 juni 1648 voor het stadhuis van Antwerpen.

Ets van Wenceslaus Hollar 1648.

Atlas van Stolk Rotterdam

89. Middeleeuws harnas.

Driekwart ruitersharnas ± 1560 met Bourguignotte helm 1500-1600.

Gemeente-museum Venlo

Korte biografieën van de kunstenaars.

de BEYER, Jan: (1705-1768). Zwitsers tekenaar, later werkzaam in Amsterdam. Vervaardigde talrijke tekeningen, vooral stadsgezichten, die topografisch nauwkeurig, kunstvaardig en smaakvol zijn.

BYLAER, Gerard van: Nederlands stempelsnijder, van 1577-1617 verbonden aan de munt te Dordrecht. Bekend vanwege het slaan van enige beloningspenningen, uitgereikt voor verdiensten door de Staten van Holland, Zeeland en Westfriesland met als onderwerpen het ontzet van Leiden. en de strijd tegen het Spaanse bewind.

DECKER, Cornelis Gerritsz.: (Haarlem ca. 1620-1678). Nederlands landschaps- en interieurschilder. Leerling van S. v. Ruysdael.

DEELEN, Dirck van: Nederlands architectuurschilder 1605-1671.

DELFF, Willem Jacobsz.: (Delft 1580-1638). Nederlands graveur, leerling van zijn vader Jacob Willemsz. en misschien van H. Goltzius. Verkreeg in 1622 het recht alle portretten door zijn schoonvader M. J. van Mierevelt gemaakt te graveren.

DEVENTER, Jacob van: Nederlands cartograaf, gest. 1575. Tekende plattegronden van Nederlandse steden ten behoeve van het Spaanse leger in verband met eventuele belegeringen. Ze vormden 3 delen, waarvan er 2 in Madrid bewaard bleven.

DOETECHUM, Jan van: (geb. na 1601) en Lucas van - (geb. na 1593): Uitgevers, werkzaam te Deventer en naderhand te Antwerpen, voornamelijk van landkaarten. Illustreerden vele werken, vooral reisverhalen. Hun vermaardheid danken zij in hoofdzaak aan een der schitterendste Plantijnuitgaven, de z.g. Pompa Funeris van Keizer Karel V.

GALLAIT, Louis: Belgisch schilder (Doornik 1810 - Schaarbeek 1887). Behaalde eertijds aanzienlijk succes met zijn romantische taferelen.

GALLE, Philippus: (Haarlem 1537 - Antwerpen 1612). Nederlands kopergraveur en prenten uitgever. Sinds 1570 meester en van 1585-1587 deken van het St. Lucasgilde.

GOLTZIUS, Hendrick: (1558-1677). Nederlands kopergraveur, etser, tekenaar en glasschilder, leerling van zijn vader en daarna van Coornhert, met wie hij in 1577 naar Haarlem ging. Zijn eerste prenten maakte hij voor de koper-snijder en uitgever Philippus Galle. Vanaf 1582 gaf hij zelf zijn prenten uit. Hij is de belangrijkste graficus tussen Lucas van Leyden en Rembrandt. Vooral bekend door zijn prachtig gegraveerde portretten en houtsneden. Zijn invloed op de prentkunst is buitengewoon groot.

sGROOTEN, Christiaan: (1532-1608). Cartograaf voor Philips II van Spanje. De atlas van sGrooten berust in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel. Een facsimile-uitgave verscheen in Leiden 1961.

HOLLAR, Wenceslaus: (Praag 1607-Londen 1677). Tsjechisch etser en tekenaar. Verliet in 1627 Praag om zich in de etskunst te bekwamen; verbleef enige

tijd bij M. Merian in Frankfurt a.M., voor wie hij vele topografische vergezichten maakte, daarna in Straatsburg, Keulen, Nederland (waar hij Rembrandt copieerde), Engeland, Antwerpen en Tanger. Zijn etsen zijn te verdelen in topografische etsen, stillevens, dieren, spot- en modeprenten.

- JONGHELINCK, Jacob: (Antwerpen 1530-1606). Vlaams beeldhouwer, graveur en medailleur. Als meesterszoon in de leer bij Cornelis Floris. Reisde naar Italië waar hij te Milaan in het atelier van Pompeo Leoni zou hebben vertoefd. Teruggekeerd in 1566 werd hij tot hofbeeldhouwer en -medailleur benoemd. Een van zijn belangrijkste opdrachten was het grafmonument van Karel de Stoute in de O.L. Vrouwekerk te Brugge. Verder bekend wegens een reeks in zilver of lood gegoten portretpenningen.
- KEY(EN), Adriaen Thomasz.: Vlaams schilder (Antwerpen ca. 1544-na 1589). Verkreeg in 1568 in zijn geboortestad het vrijmeesterschap in het St. Lucasgilde. Bekend als portretschilder. Beïnvloed door A. Moro.
- LUYKEN, Jan: (Amsterdam 1649-1712). Graveur, tekenaar en dichter. Schreef eerst de grotendeels erotische dichtbundel „Duytse Lier“ (1671), naderhand stichtelijke bundels als „Voncken der Liefde Jesu“ (1687) en „de Byekorf des Gemoeds“ (1709). Meer bekend zijn de vaak prachtige gravuren en etsen, deels bij zijn eigen dichtwerken.
- MIEREVELT, Michiel Janszoon van: (Delft 1567-1641). Hollands portretschilder. Van 1581-1583 leerling te Utrecht van Antoon Blocklant, later ook van W. Willemsz. te Delft. In 1625 was hij lid van het St. Lucasgilde in Den Haag. In dienst van de Prinsen van Oranje-Nassau, wier hofschilder hij werd. Zijn bloeitijd valt in de jaren 1592-1600. Hij beeldt zijn modellen meestal ten halve lijve uit en gewoonlijk zonder handen.
- MORO, Antonio: (Ook Anthonis Moor van Dashorst) (Utrecht 1519-1576). Oud-Nederlands schilder van portretten. Vermoedelijk opgeleid bij Jan van Scorel. Verwierf in 1547 in Antwerpen het vrijmeesterschap. Verkreeg opdrachten van Granvelle, die hem in de Spaans-Habsburgse hofkringen introduceerde. Schilderde o.m. een beroemd portret van vorstin Mary Tudor van Engeland (Madrid-Prado).
- POGGINI, Gian Paolo: (Florence 1518-Madrid ca. 1582). Medailleur te Florence en daarna in dienst van koning Philips II in Brussel en sinds 1559 te Madrid.
- SUAVIUS, Lambert: (Luik ca. 1510-Frankfurt a.M. ca. 1567). Architect, schilder, drukker en dichter. Vooral bekend als graveur.
- VICO, Aeneas: (Parma 1523-Ferrara 1567). Voortreffelijk graveur van ca. 500 prenten, waaronder enkele portretten.
- VISSCHER, Cornelis: (1520-1586). Hollands portretschilder, etser en tekenaar. Hij schilderde het verloren gegane portret van Prins Willem van Nassau, dat bekend is door de copie van M. van Mierevelt in het Rijksmuseum te Amsterdam.
- WIERICKX, Hieronymus: (1553-1619). Vlaams graveur, broer van Antoon en Johan Wierickx, eveneens graveurs. Onderging invloed van Hans Sebald Beham en Albrecht Dürer. Graveerde vooral naar werken van de Vlaamse romanisten.